

Milan Magus

AKADEMIKU MILANU MOGUŠU POVODOM 90-TE OBLJETNICE ROĐENJA

Osobita nam je čast i zadovoljstvo da dvadesetu knjigu *Hrvatskoga dijalektološkoga zbornika* možemo posvetiti doajenu hrvatske dijalektologije, akademiku Milanu Mogušu, o njegovoj devedesetoj obljetnici rođenja. Rođen je 25. travnja 1927. u Senju u kojemu je proveo najraniju mladost, završio osnovnu školu i gimnaziju.

Hrvatski dijalektološki zbornik, redovita publikacija Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, pogodno je mjesto za posvetu i proslavu toga iznimnoga jubileja jer je akademik Milan Moguš u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti proveo svoje najznačajnije znanstveničke i profesionalne godine vođen ustrajnošću i predanim radom. Svrstavši se u Akademijine uglednike, u Hrvatskoj je akademiji punih 25 godina obnašao najistaknutije čelne dužnosti. Godine 1977. izabran je za izvanrednoga, a 1986. za redovitoga Akademijina člana. Od 1985. do 1991. bio je tajnik Akademijina Razreda za filološke znanosti. Od 1991. do 1997. bio je glavni tajnik Akademije, od 1998. do 2003. bio je na dužnosti potpredsjednika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a od 2004. do 2010. bio je predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Od 2001. do danas voditelj je Akademijina Zavoda za lingvistička istraživanja. Predsjednik je Odbora za leksikografiju, član Odbora za dijalektologiju i Odbora za onomastiku Akademijina Razreda za filološke znanosti. Bio je dugogodišnji voditelj projekta *Istraživanja hrvatskih dijalekata*, a od 2011. vodi projekt *Benešićev Rječnik hrvatskog književnog jezika od preporoda do I. G. Kovačića* koji se izrađuje u Zavodu za lingvistička istraživanja.

Teško je na malo prostora navesti sva znanstvena i profesionalna postignuća akademika Milana Moguša, stoga ćemo navesti samo ono najvažnije.

Znanstveni je rad započeo ubrzo nakon što je 1953. diplomirao na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Učio je od tadašnjih najvećih jezikoslovaca: profesorâ Stjepana Ivšića, Ljudevita Jonkea, Mate Hraste, Petra Skoka, Josipa Hamma i drugih.

Nakon prvoga zaposlenja na mjestu asistenta kod profesora Blaža Jurišića u Akademijinu Institutu za hrvatski jezik (1953. – 1956.), proveo je gotovo cijeli svoj radni vijek na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, počevši od asistenta kod profesora Mate Hraste (1956.), docenta (1964.), izvanrednoga profesora

(1969.) pa sve do redovitoga sveučilišnoga profesora (1975.). Bio je dugogodišnji šef Katedre za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika sve do umirovljenja (1965. – 1992.). Obnašao je dužnost prodekana Filozofskoga fakulteta (šk. god. 1970/71. i 1971/72.). Osim u redovitoj nastavi, na istome je fakultetu predavao i na poslijediplomskome studiju lingvistike, a od 1979. do 1985. bio je voditelj toga studija. Od 1983. do 1992. bio je predstojnik Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u kojemu je pokrenuo i vodio značajne projekte.

Predavao je na više drugih domaćih i stranih učilišta, poučavajući i obrazujući brojne generacije studenata i doktoranada. Od 1961. do 1963. godine bio je lektor hrvatskoga jezika na Sveučilištu u Varšavi. Kao gostujući profesor predavao je na sveučilištu u Kölnu (šk. god. 1969/70. i 1973/74.) i Mannheimu (šk. god. 1987/88.). Kao profesor dijalektologije i povijesti hrvatskoga jezika predavao je niz godina na Filološkom fakultetu u Osijeku i Filozofskom fakultetu u Rijeci na diplomskom i poslijediplomskom studiju.

Tijekom znanstvene karijere svoje je najveće i nezaobilazne znanstvene doprinose i postignuća ostvario u više jezikoslovnih disciplina. Među najznačajnijim su, kojima je i započeo svoj znanstveni rad, oni s područja dijalektologije. Pošao je od onoga što mu je bilo i ostalo najbliže, od rodnoga senjskoga govora koji je opsežno opisao u doktorskoj disertaciji te objavio u *Senjskome zborniku* (1966.). Kao vrstan poznavatelj senjskoga čakavskoga govora, a na temelju akcenatskih podataka dokazao je da se senjski govor podudara i sa sjevernim i s južnim čakavskim govorima. Unio je novinu u određivanju akcenatskih tipova u obradi toga govora. Odbacio je teze dotadašnjih akcentologa koji su kao osnovni kriterij uzimali broj slogova, u nominativu ili pak u kosim padežima te kao glavni i jedini kriterij za određivanje akcenatskih tipova uveo akcenat i njegovo mjesto unutar riječi. U čakavološkim je proučavanjima nezaobilazna njegova monografija *Čakavsko narječje* (1977.) iz koje su učile brojne generacije dijalektologa i studenata. U njoj, kao i u nizu drugih radova (npr. *O jedinstvu čakavske akcentuacije*, *Fonološki kriteriji za određivanje čakavskog narječja*, *Karta čakavskog narječja*, *Nacrt za rječnik čakavskog narječja*), daje sintezu čakavskoga narječja. Kao vrstan poznavatelj čakavske akcentuacije u raspravi *O jedinstvu čakavske akcentuacije*, određujući kriterije za razgraničavanje čakavskoga narječja, dokazao je strukturno jedinstvo čakavskoga naglasnoga sustava, unatoč razlikama koje se pojavljuju. Pokazao je da čakavski sustavi, uza sve inovacije, ostaju vezani uz staro tronaglasje. Ako se inovacije pojavljuju, one pokazuju zakonitosti: ako se promijeni narav akcenta, ostaje staro mjesto, ako se promijeni mjesto akcenta, ostaje stari akcenatski inventar. Unošenje reda u određivanje akcenatskih tipova u dijalektologiji bilo je prijeko potrebno jer su dotada postojala neprecizna određenja u kojima su se izjednačivali govori samo zato što su imali isti broj akcenata.

Terminološki je bilo neodređeno na što se odnosi pojam “stara akcentuacija” – na mjesto akcenta ili na njihov broj. Akademik Moguš unosi čvrste kriterije po kojima se govori točno razlikuju, a klasifikaciju je utemeljio na spoznaji da su u akcenatskom sustavu bitne tri činjenice: mjesto akcenata, broj akcenta i vrsta akcenta (*Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji*). Krenuvši od starohrvatskoga sustava kao od polazne točke određuje četiri akcenatska tipa (stari, stariji, noviji i novi). U *Fonološkim kriterijima za određivanje čakavskog narječja* kao i u knjizi *Čakavsko narječje* uvodi strukturalna načela u čakavologiju. Uzima u obzir genetske i tipološke kriterije i zaključuje da su osnovni fonološki kriteriji za određivanje čakavskoga narječja jaka vokalnost, dosljednosti ikavskoga, ekavskoga i jekavskoga izgovora, odnosno ikavsko-ekavska zakonitost, konzervativnost akcentuacije koja se očituje u čuvanju staroga akcenatskoga mjesta i inventara te promjena nazalnoga vokala ϵ u a iza palatala. U radu *Karta čakavskog narječja* (1981.) autori Milan Moguš i Božidar Finka donose značajnu novinu: izrađena karta pokazuje dokle dopiru čakavski elementi, čime se na istom području drugi elementi ne isključuju. Prema osam bitnih kriterija određuju pripadnost pojedinoga govora čakavskome narječju: zamjenica $\acute{c}a$ ili $z\acute{a}c$, akcentuacija (troakcenatski sustav, staro mjesto akcenta, stari akcenatski inventar u pomaku), refleksi jata (ikavsko-ekavski, dosljedna poraba ekavizama, ikavizama ili jekavizama), čakavski izgovor fonema t' , prijelaz $\epsilon > a$ iza j, \acute{c}, \acute{z} , prijelaz $d' > j$, uporaba oblika *bin-biš-bimo-bite*, izostanak afrikate \acute{z}). Prema tim kriterijima određuju stupanj ‘čakavnosti’ svakoga čakavskoga punkta i na taj način kao čakavske klasificira oko 350 mjesnih govora. Karta čakavskoga narječja golem je doprinos lingvističkoj geografiji i dijalektološkoj teoriji. Temeljito opisujući čakavsko narječje, akademik Milan Moguš doprinio je sagledavanju čakavskoga sustava kao cjeline, kao autohtonoga narječja i time stekao mjesto utemeljitelja vodećih teorija u čakavologiji.

U nekim znanstvenim radovima obrađuje opće dijalektološke teme (uz već navedeni *Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji* i u radu *Metode suvremene lingvistike u prikupljanju i obradi dijalektološkog materijala*). Pojedinačne je čakavske govore, grupu govora ili jedan dijalekt opisao u radovima *Pogled na današnji jurjevački govor*, *Izvještaj o ispitivanju čakavštine u Lici*, *Čakavština Opatijskog krasa*, *Akcentat glagola u ličkih čakavaca* i dr. Osuvremenio je dijalektologiju odbacujući objašnjenja o sličnostima isključivim utjecajima jednoga sustava na drugi, pronašavši dokaze za samostalni razvoj u nizu pojava. Bitno je pridonio novom, modernijem i sustavnijem gledanju i objašnjavanju dijalektoloških problema. Bavio se i problemima povijesne dijalektologije (npr. *O problemima naše povijesne dijalektologije*). Objavio je cijeli niz radova u kojima proučava jezik umjetničke dijalektalne poezije (npr. *Pristup jeziku novijega čakavskog pjesništva*, *Napomene o Črnjinoj čakavštini*, *Je li Na-*

zorova čakavska poezija kastavska?, Kompjutorska obrada jezika Gervaisove čakavštine, Miloradićeve Jačke: primjer književnoga jezika).

Akademik Milan Moguš vrstan je leksikograf, a *Senjski rječnik* objavljen 2002. njegov je povratak bavljenu senjskim govorom. Sa šest tisuća natuknica peterostruko je premašio početni leksički fond iz aneksnoga rječnika objavljenoga uz raspravu *Današnji senjski govor*. Metodologija izrade toga rječnika poštiva sve, pa i najstrože zahtjeve dijalektne leksikografije. Iznimna je vrijednost rječnika jer autor, kao poznavatelj senjskoga govora, ali i kao izvorni govornik, akribično bilježi izgovorne odrednice, ponajprije akcente. Isto tako pouzdano interpretira i morfološki sustav, razrađuje značenjsku mrežu leksičkoga sustava označujući sinonime, homonime, homografe, sintagmatske izraze i frazeme. Rječnik je, osim što sadrži temeljni leksik senjskoga govora iz svih značenjskih skupina, obogaćen i drugim leksičkim slojevima: arhaizmima, posuđenicama te onomastičkom građom. Zahvaljujući pouzdanoj leksikografskoj obradi i zabilježenim potvrdama rečenica izvornih govornika rječnik je vrelo fonoloških, morfoloških, sintaktičkih, semantičkih, tvorbenih te drugih jezičnih podataka. Stoga je, s razlogom, izazvao veliko zanimanje jezikoslovne javnosti, o njemu je napisano niz pohvalnih prikaza iz kojih ćemo za ovu prigodu izdvojiti jedan citat: “Po svojoj temeljitosti i leksikografskoj razradi, znalački koristeći znanstvenu akribiju, ovaj rječnik teži biti uzorkom za slične leksikografske pothvate u čakavologiji i uzor ispod kriterija kojeg se u pisanju rječnika čakavskih govora više ne može ići” (S. Vranić, *Fluminensia*, 2004., 102).

Iz bogatoga leksikografskoga rada akademika Moguša izdvojit ćemo i druga značajna postignuća. Osim senjskoga dijalektnoga, samostalno ili u suautorstvu objavio je još devet rječnika (tri dvojezična i šest jednojezičnih): *Hrvatsko-engleski rječnik* (u suautorstvu), *Hrvatsko-francuski rječnik* (u suautorstvu), *Poljsko-hrvatski rječnik* (u suautorstvu), *Rječnik Marulićevih “Pisni razlikih”*, *Hrvatski čestotni rječnik* (u suautorstvu), *Rječnik Marulićeve “Judite”*, *Cesarićeve rječnik* (u suautorstvu), *Rječnik pjesama Ivana Mažuranića* (u suautorstvu), *Rječnik Kranjčevićevih pjesama. Knjiga prva: Bugarkinje* (u suautorstvu).

Njegovim je zalaganjem ponovo pokrenut rad na dovršavanju jednoga od kapitalnih hrvatskih leksikografskih projekata Benešićeva *Rječnika hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića* (dosad je objavljeno 13 svezaka, a u pripremi je 14. sv.).

Akademik Milan Moguš intenzivno se bavi dvama aspektima povijesti hrvatskoga jezika. Knjiga *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika* (1971.) i njeno dopunjeno i prošireno izdanje *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika* (2010.) ne-

zaobilazna je literatura u proučavanju unutarnje povijesti hrvatskoga jezika, istraživanju fonološkoga razvoja, pravaca i zakonitosti od praslavenskoga razdoblja, starohrvatskoga, a s rezultatima vidljivim u suvremenom hrvatskom jeziku. Iznimno su značajni i njegovi rezultati bavljenja pisanom povijesti hrvatskoga jezika, njih je zaokružio u knjizi *Povijest hrvatskoga književnoga jezika* (objavljenoj u 3 hrvatska, 1 engleskom i 1 njemačkom izdanju). Objavio je monografije o Antunu Mažuraniću, Križanićevoj hrvatskoj gramatici, a jedan mu je od omiljenih pisaca i jezikoslovaca Pavao Vitezović. Priredio je, popratio bilješkama i izradio rječnik Marulićeve *Ĵudite*, u tri izdanja, te jedno izdanje *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogorjen'ja tašćin segasvitnjih*. Marko Marulić i njegova djela ostala su jedna od trajnih tema i inspiracija kojoj se akademik Moguš vraća tijekom cijeloga znanstveničkoga djelovanja. Osim što je priređivao izdanja njegovih djela, o ocu hrvatske književnosti napisao je brojne radove (*O proučavanju Marulićeve jezika*, *O prijelazu -m u -n u Marulićevoj "Ĵuditi"*, *Bliskost Marulićeve riječi*, *Marulićeve leksikografske napomene*, *O Marulićevoj frazeologiji u "Ĵuditi"*, *Prigodno slovo o Marulićevu Naslidovan'ju*, *Marko Marulić – otac hrvatskoga književnoga jezika* i dr.). Svoje je bavljenje Marulićem okrunio izdanjem samostalnoga prvoga potpunoga *Rječnika Marulićeve Ĵudite* (2001.). Ta su temeljita istraživanja Marulićeve jezika i stila, kao i leksikografski rad vezan uz Marulićeva djela, prepoznata i citirana u brojnoj literaturi, objavljeni su pohvalni prikazi i ocjene (npr. Ivo Frangeš).

Akademik Moguš suautorom je velike gramatike *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (1991.). Pravopisni priručnici *Hrvatski pravopis* i *Hrvatski školski pravopis* (objavljeni u suautorstvu u više izdanja) zauzimaju jedno od istaknutih mjesta u njegovu znanstvenom i stručnom radu. Ne manje važan je i njegov rad na uređivanju brojnih izdanja znanstvenih i stručnih časopisa te drugih jezikoslovnih djela (*Ĵezik*, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, *Bulletin scientifique*, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, *Folia onomastica Croatica*, *Bilten Zavoda za lingvistiku*, *Ljetopis Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, *Senjski glagoljski misal 1494. /faksimilni pretisak/*, *Zbornik o Bogoslavu Šuleku*, *Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.*, *Cithara octochorda /faksimilni pretisak/*, *Problemi sjevernoga Ĵadrana*, *140 godina Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*). Preveo je s poljskoga na hrvatski jezik nekoliko beletrističkih djela. Bio je među prvim hrvatskim lingvistima koji su pridonijeli uvođenju uporabe računala u humanističke znanosti te je kompjuterskom obradom teksta proširio načine proučavanja jezičnih i književnih spomenika i objavio četiri kompjutorske konkordancije (u suautorstvu).

Sveukupno je objavio oko tristo znanstvenih i stručnih radova i monografija. Značaj njegovih istraživanja, analiza, zaključaka i sinteza vidljiva je po

citiranosti u svim relevantnim domaćim i inozemnim jezikoslovnim raspravama i radovima. O njegovu dijalektološkom radu pišu strani i domaći filolozi, kao na primjer Ivona Sawicka i Zdzisław Wagner, Wiesław Borys, Kenneth E. Taylor s Ohio State University daju prikaz monografije *Današnji senjski govor*. Monografija *Čakavsko narječje* naročito je privukla pažnju stručnjaka, o njoj pišu Radovan Vidović, Stjepko Težak, Stjepan Vukušić i dr. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika* ocijenjena je od istaknutih jezikoslovaca kao nezaobilazno djelo u proučavanju fonološkoga razvoja hrvatskoga jezika (Radoslav Katičić, Stjepan Damjanović, Ranko Matasović, Iva Lukežić i dr.).

O svojim je jezikoslovnim istraživanjima i radu akademik Milan Moguš izvještavao na mnogim domaćim i međunarodnim slavističkim, dijalektološkim i onomastičkim znanstvenim kongresima i skupovima (Prag, Sofia, Varšava, Bern, Zagreb, Krakov, Skopje, Ljubljana, Bratislava, Berlin, Leipzig, Beograd, Helsinki, Santiago de Compostela, Washington). Bio je dugogodišnji član Međunarodnoga komiteta za onomastičke znanosti u Leuvenu, član Međunarodnoga komiteta za fonetiku i fonologiju slavenskih jezika u Moskvi i predsjednik Međuakademijskoga odbora za onomastiku (Zagreb). Godine 1997. izabran je za člana Central European Academy of Science and Art. Obnašao je i razne druge dužnosti, bio je predsjednikom Hrvatskoga povjerenstva za UNESCO (1998. - 2002.), članom Odbora za znanost i obrazovanje Hrvatskoga sabora, članom Nacionalnoga vijeća za znanost te predsjednikom Odbora "Nagrade Vladimir Nazor".

Za svoj je znanstveni rad i doprinos u jezikoslovlju bio dobitnikom brojnih zasluženih priznanja i nagrada u Hrvatskoj i inozemstvu. Godine 1995. dodijeljen mu je počasni doktorat Sveučilišta u Rijeci, a 1997. počasni doktorat Sveučilišta Josip Juraj Strossmayer u Osijeku. Godine 1990. dobio je nagradu Božidar Adžija za značajnu znanstvenu djelatnost, 1994. dobio je Nagradu grada Senja, 1996. odlikovan je za znanstveni rad Ordenom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića, a 1998. dobio je Hrvatsku državnu nagradu za životno djelo. Godine 1998. odlikovan je Časničkim križem za zasluge Republike Poljske (Krzyż Oficerski Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej), a Slovačka akademija znanosti dodijelila mu je Zlatnu medalju L'udovita Štúra. Godine 2001. dodijeljen mu je Zlatni grb grada Splita, a Društvo hrvatskih književnika 2002. dodijelilo mu je nagradu "Judita" za *Rječnik Marulićeve Judite*. 2004. godine proglašen je počasnim građaninom rodnoga grada Senja, a 2005. nagrađen Zlatnim dukatom Vukovarsko-srijemske županije. Iste je godine dobio nagradu za životno djelo Čakavskoga sabora u Puli, 2007. godine odlikovan je Redom kneza Branimira s ogrlicom, a 2009. Redom Ante Starčevića za doprinos održanju i razvitku hrvatske državotvorne ideje, uspostavom

i izgradnjom suverene hrvatske države. 2010. godine imenovan je počasnim članom Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Đakovu.

Raduje nas da akademiku Milanu Mogušu, zaslužnom hrvatskom filologu, vrsnom dijalektologu, dugogodišnjem uredniku i članu uredništva Hrvatskoga dijalektološkoga zbornika ovom knjigom i svojim priložima imamo prigodu čestitati devedesetu obljetnicu rođenja, zahvaliti mu za njegov rad i za sve čime nas je zadužio.

Jela Maresić

Mira Menac-Mihalić

